

Research Paper

The Progress Paradigm: An Essential Tension in Space Planning

Sakineh Khatoon Nezammahalleh¹, Mohammad Hosein Ramesht^{2*},
Mohammad Saeed Jabalameli³, Seyed Eskandar Seydaiy⁴

1. PhD Student, Faculty of Geographical Sciences & Planning, University of Isfahan, Isfahan, Iran.
2. Professor of Geomorphology, Faculty of Geographical Sciences & Planning, University of Isfahan, Isfahan, Iran.
3. Professor of Industrial Engineering, School of Industrial Engineering, Iran University of Science & Technology, Tehran, Iran.
4. Associated Professor, Faculty of Geographical Sciences & Planning, University of Isfahan, Isfahan, Iran.

Received: 2023/04/29
Accepted: 2023/07/30

ABSTRACT

Social transformation and redaction of text related to the society is not possible without having specific goals that is called a paradigm in the semantic sphere. The "Progress" paradigm evolved during the past century by the attempts of Iranian scholars in their confrontation with "development" paradigm that has reached its maturity but requires time to provide the necessary ground for its implementation. Undoubtedly, every paradigm has epistemological foundations, origins, doctrine, and particular goals whose accomplishment needs three systems of governance, philosophical-scientific and cultural systems. The Progress paradigm should be interpreted as intangible behavioral language of Iranian revolution. Formulation of the behavioral language is considered as a strategic planning by Iranian scholars through in the Center of Islamic-Iranian progress pattern. The results of the process carried out, based on Jeanette's analysis method, show that: The paradigm of progress is an attempt to formulate the ideals of the Iranian revolution in the form of a strategic document. The paradigm of progress is based on five principles, namely spatial balance, truth and correctness, livability and territorial resilience, spatial identity, and the precedence seeking to achieve civil process. The progress paradigm has an essential tension compared to the development paradigm.

Keywords:

Paradigm, Development, Interpretation, Jeanette Analysis, Progress.

***Corresponding Author:** Professor of Geomorphology, Faculty of Geographical Sciences & Planning, University of Isfahan. Isfahan, Iran.

<http://dor: 20.1001.1.16059689.1402.0.0.10.6>

<https://doi: 10.2022/hmsp.27.2.2>

ORCID: 0000 0003 3387 6159

Mh.raamesht@gmail.com

Copyright© 2023, the Authors | Publishing Rights, ASPI. This open-access article is published under the terms of the Creative Commons Attribution- NonCommercial 4.0 International License which permits Share (copy and redistribute the material in any medium or format) and Adapt (remix, transform, and build upon the material) under the Attribution-NonCommercial terms.

T

Extended Abstract**Introduction**

he interpretational perspective to the space as a “context” allows the researcher to firstly apply the interpretational method and implement the spatial changes as the process of editing the context. Editing the context of space is considered a plan for generating an image of social changes and a landscape of future space. Social transformation and redaction of text related to the society is not possible without having specific goals that is called a paradigm in the semantic sphere. . Undoubtedly, any paradigm has epistemological foundations, origin, doctrine, and particular goals. The “Progress Paradigm” resulted from the attempts of Iranian scholars in confronting with the development paradigm of the recent century is interpreted as intangible behavioral language of Iranian revolution. The progress paradigm obtained by the research conducted based on Jeanette’s analysis method in Faculty of Fundamental Planning formulated a strategic act for Iran revolution goals. The goals were originated from social values of Iranian people and consistent with their social, economic, and ideological circumstances. Therefore, this study intends to examine the semantic indicators of Iranian progress paradigm in a comparative analysis with the current spatial planning paradigms in terms of origin, doctrine, and goal. The paradigm of "progress" is resulted from the reflection of Iranians to the paradigm of "development" in the last century. This work is developed from the studies of Iranian researchers, in the center of the Iranian-Islamic model of progress, and can be seen as the formulation of the social behavioral language of the Iranian revolution into a strategic planning.

Methodology

In order to achieve of the goal of the current research i.e. the dissection of the foundations of progress paradigm and prepare its implementation, we conducted a comparative analysis of the current spatial planning paradigms (such as development, land preparation, future research). Hence, we epistemologically reflected on theoretical foundations of Rostow paradigm of development in the US, paradigm of spatial planning in France and Germany, and future study paradigm in the EU. The indicators of semantic variables of each paradigm were initially developed based on Kuhn arguments about the paradigms. Identifying the indicators of the three spatial planning paradigms in other geographical regions allowed the researchers to identify the same indicators in the progress paradigm for Iran. Then, necessary data were collected for the comparative analysis using the Nich method to calculate spatial distance in terms of origin, doctrine, and goals.

Results and discussion

Scrutinizing the arguments of Walt Whitman Rostow (1960), a prominent American economist, in his book “The Stages of Economic Growth” as an effort for generalizing theories of economic growth for all nations, we found his main statements on the development paradigm. His arguments are mainly founded on tradition and industrialization, social reconstruction, economic maturity, modernization, mass-consumption, and international system. So, we could discuss the framework with the three key elements in development paradigm of Rostow (1960) and analytically compared them with those of Iranian progress paradigm.

The origin of development paradigm:

As a result of political rivalry between the US and Russia, researchers at the Massachusetts Institute of Technology initiated a paradigm based on an economic approach and based on American foreign policies they called it the third world. The aspects of this paradigm in our culture can be found as development, reconstruction,

reformation, confrontation of tradition and modernity, and transition from identity and social history. Therefore, the American paradigm was originated from a political one.

Though the development paradigm has a political origin, it would be implemented via an economic project founded on economic doctrine. Therefore, the paradigm is formulated by political approach and implemented by economic principles in production system, urbanization, and use of land and technology in production.

Given the social constructions of Rostow (1960) who documented that the peasants and villagers are the only social players having the highest influence on recognition of the federal system. Thus, he maintained that the villagers and peasants in the framing communities of China, Vietnam, Iran, Turkey, Pakistan, and North African states ought to be considered as target for the confrontation. They believed that rural population must be declined in the states. To defoliate the subsistence in rural system, he proposed some extensive efforts including devising a history of human evolution, confronting tradition against modernity, and modifying production structure in the countries.

The origin of progress paradigm:

Iranians during the last century continuously encountered with social frustrations and weaknesses and their consequences. Thus, what happened in Iranian Islamic Revolution was originated from Iranian society. Thus, the origin of the progress paradigm was derived from the social problems originated from inside the Iranian society.

The progress paradigm was founded on norm-centric approach based on rightfulness and justice. The paradigm is formulated to achieve the Islamic Republic's goals, i.e., Independence, Freedom, Islamic Republic, to generate a norm-centric social system. Thus, the progress paradigm initiated with the maturity of Iranian society is founded on three main pillars of justice and rightfulness, spatial balance, and land livability.

As it was discussed, the main goal of this paradigm is consistent with the goals of Iranian revolution. The goals are developed based on the social values of Independence, Freedom, and Islamic Republic.

Conclusion

The results obtained by the research conducted based on the Jeanette analysis method in Faculty of Fundamental Planning of Iran have demonstrated that the progress paradigm is an attempt to formulate a strategic act to achieve goals of the Iranian revolution. It can also be concluded that the paradigm is founded on five pillars of spatial balance, rightfulness, livability, land resilience, spatial identity, and the republic to gain the social processing. The progress in Iran can be executed by complying to these pillars consistent with regional natural and cultural conditions.

پارادایم پیشرفت: تنشی جوهری در برنامه ریزی فضا

سکینه خاتون نظام محله^۱، محمدحسین رامشت^{۲*}، محمدسعید جبل عاملی^۳، سید اسکندر صیدایی^۴

- ۱- دانشجوی دکتری گروه جغرافیای طبیعی، دانشکده علوم جغرافیایی و برنامه‌ریزی، دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران.
- ۲- استاد گروه جغرافیای طبیعی، دانشکده علوم جغرافیایی و برنامه‌ریزی، دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران. (نویسنده مسئول).
- ۳- استاد گروه مهندسی صنایع، دانشکده مهندسی صنایع، دانشگاه علم و صنعت ایران، تهران، ایران.
- ۴- دانشیار گروه جغرافیای انسانی، دانشکده علوم جغرافیایی و برنامه ریزی، دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران.

چکیده

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۲/۰۹

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۵/۰۸

تحول اجتماعی و ویرایش متن جوامع، بدون داشتن اهدافی خاص آن هم در سپهری معنایی که اصطلاحاً به آن پارادایم گفته می‌شود؛ امکان پذیر نمی‌نماید. پارادایم "پیشرفت" که حاصل تامل ایرانیان در مواجهه با پارادایم "توسعه" در یک قرن اخیر است؛ رفته رفته به درجه‌ای از بلوغ میل کرده که زمان فراهم آوردن زمینه‌های اجرای آن را طلب می‌کند. بدون تردید هر پارادایمی دارای ریشه‌های معرفتی، خاصیت، دکتیرین و اهداف خاصی است و تحقق آن محتاج شکل‌گیری سه نظام یعنی نظام حکمرانی، علمی-فلسفی و فرهنگی است. پارادایم "پیشرفت" را باید زبان ناملموس رفتاری انقلاب جامعه ایرانیان تفسیر کرد و حاصل کار محققان ایران، درمرکز الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت را تدوین این زبان رفتاری به سندی راهبردی دانست. نتایج حاصل از فرایند طی شده در اندیشکده آمایش بنیادین که بر اساس روش تحلیل ژانت صورت گرفته نشان می‌دهد که: *پارادایم پیشرفت براساس پنج اصل یعنی تعادل فضایی، راستی و درستی، زیست پذیری و تاب‌آوری سرزمینی، هویت مکانی، و جمهور بدنبال دستیابی به فراورش مدنی است. *پارادایم پیشرفت درمقایسه با پارادایم توسعه دارای تنشی جوهری است.

پارادایم، پیشرفت، تفسیر، تحلیل ژانتی، توسعه

واژگان کلیدی:

۱. مقدمه

در دیدگاه تفسیری^۱، فضا یک متن تلقی می‌شود و این رویکرد، به محقق این اجازه را می‌دهد که اولاً، روش تفسیری را در مورد فضا بکارگیرد و ثانیاً تغییر در فضا را تحت عنوان ویرایش متن عملی کند (Brierley, 2021:1). بعبارتی ویرایش متن یک فضا، برنامه‌ای برای ایجاد تصویر تغییرات اجتماعی و چشم انداز فضای آینده است و البته چنین

Mh.raamesht@gmail.com

*نویسنده مسئول

^۱- دیدگاه تفسیری یک روش در مطالعات جغرافیایی و زمین شناسی است که اخیراً این روش در تحلیل های فضایی توسط اسپرن (۱۹۴۷) در کتاب زبان منظر نیز بکارگرفته شده است.

دکترینی بدون داشتن اهدافی خاص آن هم در سپهری معنایی که اصطلاحاً بدان پارادایم گفته می‌شود؛ امکان‌پذیر نمی‌نماید. اگرچه وجود چنین سپهری مفهومی، الزاما وابسته به مکتوب شدن آن نیست.

نزدیک به یک قرن اخیر، ایرانیان در مواجهه با تحولات اجتماعی دیگر ملل و اجرای پارادایم "توسعه" در ایران و کشورهای جهان سوم تاملی محتاطانه داشته و رفته رفته جامع عقول آنها به درجه‌ای از بلوغ میل کرده تا در زمینه تدقیق علمی و جایگزینی برای این پارادایم، تلاشی رسمی را آغاز کنند. مروری بر تاریخ اجتماعی یکصدساله اخیر ایران، به خوبی حکایت از آن دارد که ایرانیان بطور مستمر تحولات اجتماعی ملل دیگر را رصد می‌کرده‌اند و با روی کار آمدن دوره پهلوی شاهد تحولات فضایی عمیقی در ایران بودند. این تحولات به‌ویژه در دوران پهلوی دوم شکل سازمان یافته‌ای پیدا کرد و برنامه‌های متعددی در زمینه سازمان‌های اداری، خرید ماهواره‌ها، تاسیس نیروگاه انرژی هسته‌ای، بازنگری ملی درباره آنچه رخ داده بود را بدنبال داشت. فهم عمومی جامعه بر اساس خرد عاطفی از آنچه رخ داده بود را در چند نکته اساسی می‌توان خلاصه کرد.

- آنچه تاکنون در ایران رخ داده، نهایتاً کشور را به بیگانگان وابسته نموده است.
- فاصله طبقاتی به شدت افزایش یافته و جمعیت فقرا روزافزون شده است.
- ایل نشینی و روستا نشینی در خطر انقراض قرار گرفته است.
- آسیب پذیری محیطی به معضلی جدی تبدیل شده است (پیوسته گر و همکاران ۱۴۰۱، ۱۰۰).
- هویت فرهنگی و تاریخی ایران در معرض اضمحلال قرار گرفته و تغییر عمده در آن، بصورت یک تعرض بنیان شکن نمود یافته است.

این موارد و بعضاً موضوعات دیگری که از حوصله بحث ما خارج است، ایرانیان را به بازنگری پارادایمی رهنمون کرد که کشور را بسوی تمدن بزرگ پهلوی دوم پیش می‌برد. اولین گام بازنگری، معطوف به کالبد شکافی پارادایمی شد که این رخدادها بواسطه اجرای آن صورت می‌گرفت. زبان رفتاری انقلاب ایران در کلیتی معرفتی، نه گفتن به پارادایم "توسعه" خلاصه نمی‌شود؛ بلکه شعارهای عمومی ایرانیان یعنی «استقلال، آزادی^۲ و جمهوری اسلامی^۳» به بیان پارادایمی جدید معطوف بود و اصول و مبانی آن نیز به تصویب جمهور ایرانیان هم رسانده شد و اکنون بعد از ۴ دهه، محققان ایرانی تلاشی را برای تبدیل این پارادایم به سند و الگویی راهبردی آغاز نموده‌اند.

۱. مفهوم استقلال در انقلاب ایران به معنی ترک روابط بین‌الملل و انزوا بین‌المللی نبود، بلکه استقلال به معنی طرح پارادایمی فضایی مستقل از آنچه حاکم بر ایران است معنی می‌دهد.

۲. آزادی در شعارهای انقلاب به مفهوم آزادی‌های معمول در جوامع غرب نبود، بلکه منظور رها شدن از پارادایم دیگران و مختاربودن ایرانیان در طرح پارادایم جدید براساس معیارهای سرزمینی و فرهنگی معنی می‌شود.

۳. جمهوری اسلامی ایران در پارادایم پیشرفت تاکید برالهام از اصول اساسی اسلام در شاکله نظام اجتماعی بر جمهوریت و نقش سرزمین درآمایش فضایی دلالت دارد (اسناد پشتیبان آخرین نسخه سند الگوی اسلامی پیشرفت، بخش مبانی سرزمینی (۱۴۰۱)).

اگرچه در زمان پهلوی دوم افراد متعددی به تبارشناسی پارادایم توسعه مانند: گودرزی (۱۳۷۱)، موثقی (۱۳۸۴)، مجیدی (۱۳۸۱) فرمانفرمایان (۱۳۹۸)، ابتهاج (۱۳۹۸)، توفیق (۱۳۹۳)، و در زمانه ما افرادی چون فرامرز رفیعی پور (۱۳۷۹)، دیوید هاروی (۱۳۹۲)، و فوکو و لوفور (حاجی زاده ۱۴۰۰، ۱۷۳) مبادرت کرده‌اند و بصراحت از اهداف، دکترین و خاستگاه این پارادایم اشارات روشنی دارند، ولی افراد دیگری چون سریع القلم (۱۳۸۲)، رنانی (۱۳۸۹)، زیبا کلام (۱۳۹۵) و... با پنهان داشتن ماهیت این پارادایم به شدت در تحکیم مبانی اجتماعی و اقتصادی آن اصرار می‌ورزند و عبور از هویت، تاریخ و امنیت اجتماعی کشور را برای دست‌یابی به نتایج غایی این پارادایم لازم می‌دانند. از طرف دیگر تقریباً غالب محققان اقتصادی، اجتماعی و جغرافیدانان ایران به نقل و تبیین اصول پارادایم "توسعه" به عنوان یک علم جهان شمول مبادرت می‌کنند بدون آنکه به تبارشناسی و خاستگاه آن توجهی داشته باشند. هدف این مقاله بیشتر نوعی مقایسه پارادایم پیشرفت با پارادایم‌های فضایی دیگر است. بنحوی که بتوان از تجارب آن‌ها در نحوه اجرا و باز شناسی زیر نظام‌های آن برای رفع موانع اجرای پارادایم پیشرفت الهام گرفت.

۲. روش‌شناسی

در دستیابی به اهداف این پژوهش یعنی کالبد شکافی مبانی پارادایم پیشرفت و الزام ایجاد سازمندی‌های اجرای آن به نوعی مقایسه با پارادایم‌های دیگر برنامه‌ریزی فضایی (توسعه، آمایش سرزمین، آینده پژوهی) مبادرت شده است. برای نیل به این مقصود ابتدا پایه‌ها و بنیانهای نظری پارادایم توسعه (روستو در امریکا)، پارادایم آمایش سرزمین (فرانسوی‌ها و آلمان‌ها) و پارادایم آینده پژوهی (اتحادیه اروپا) کالبد شکافی معرفتی شده است. لذا ابتدا بنا به تعریف پارادایم از نظر کوهن (کوهن، ۱۳۹۳، ۲۸۳) نسبت به شاخص‌سازی متغیرهای معنایی هر پارادایم اقدام گردید. متغیرهای معنایی تعریف شده برای هر پارادایم عبارت بود از:

الف: خاستگاه هر پارادایم

ب: دکترین هر پارادایم

ج: اهداف هر پارادایم

د: مقصد غایی هر پارادایم

ه: زیرنظام‌های اجرایی هر پارادایم

و: زمینه لازم برای اجرای هر پارادایم

پس از بازشناسی هر یک از شاخص‌های معنایی پارادایم‌ها نسبت به بازشناسی همین شاخص‌های معنایی در پارادایم پیشرفت براساس آخرین نسخه ویرایش شده سند الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت مبادرت گردید. در مرحله بعدی با تدارک داده‌های مورد نیاز برای مقایسه این پارادایم‌ها، روش نیچ به کارگرفته شد تا نسبت به محاسبه فاصله فضایی آنها بتوان اقدام و میزان تفاوت هر یک در زمینه خاستگاه، دکترین و اهداف مشخص گردد. این مقایسه می‌تواند ما را نسبت به تدوین سازمندی‌های مدیریتی پارادایم پیشرفت در مقام اجرا یاری دهد. لازم به ذکر است که هر کدام از مولفه‌های فوق از متون منتشر شده از صاحب نظران هر پارادایم استخراج و با تمسک به روش تحلیل متن «ژانت» نسبت به تقلیل

هر یک از مولفه‌های معنایی به متغیرهای اندازه‌پذیر مبادرت شد تا بتوان در فضای نیچ آنها را مورد ارزیابی عددی قرار داد.

در مرحله بعدی با تدارک داده‌های مورد نیاز برای مقایسه این پارادایم‌ها، روش نیچ (محمودی، ۱۳۹۴، ۴۲) بکار گرفته شد تا نسبت به محاسبه فاصله فضایی آنها بتوان اقدام و میزان تفاوت هر یک در زمینه خاستگاه، دکترین و اهداف مشخص گردد. این مقایسه می‌تواند ما را نسبت به تدوین سازمندی‌های مدیریتی پارادایم پیشرفت در مقام اجرا یاری دهد.

۳. بحث و نتایج

از کالبد شکافی نوشته‌های والت ویتمن روستو^۱ پراوازه‌ترین صاحب‌نظر در زمینه توسعه اقتصادی در کتاب «مراحل رشد اقتصادی» (۱۳۸۸)^۲ می‌توان مهمترین بخش از آرای او را در واکاوی کلید واژه‌های او در پارادایم توسعه بدست آورد. در واقع الفاظی چون سنت و صنعتی شدن، نوسازی جامعه، رشد، بلوغ اقتصادی، مدرن شدن، مصرف انبوه و نظام بین‌الملل شاکله اصلی خاستگاه، اهداف و دکترین او را درباره پارادایم توسعه تعریف می‌کند (حسینی و همکاران ۱۴۰۰، ۴۶).

روستو که در مرکز مطالعات بین‌المللی موسسه فناوری ماساچوست (MIT)^۳ مشغول کار بود با ارائه نظریه "خیز توسعه" محبوب کاخ سفید گردید و در اندک زمانی به عنوان مشاور امنیتی رئیس جمهوری امریکا برگزیده شد. نظریه وی که معطوف به توجیه منافع امریکا در فرایند توسعه جهانی و طرح‌ریزی برنامه مقابله با رشد تفکر اشتراکی در کشورهای در حال توسعه بود، توانست رقبای فکری خود را مانند طرح مارشال و طرح اصل چهار ترومن (ساجدی، ۱۳۳۸، ۱۳۳) متوقف کند و پارادایم توسعه را جایگزین آنها نماید.

^۱ . Walt Witman Rostow

^۲ . روستو، از جمله اقتصاددانانی است که قائل به یک خط توسعه تاریخی واحد، جهان شمول و معتبر برای همه کشورها بود و تلاش داشت روند حرکت اقتصادی یک جامعه را به صورت فراتاریخی در یک مدل پنج مرحله‌ای (جامعه سنتی، مرحله مقدماتی یا پیش‌شرط‌های مرحله خیز، مرحله خیز و جهش اقتصادی، مرحله بلوغ اقتصادی، مرحله مصرف انبوه) ترسیم کند. وی معتقد بود رشد و توسعه اقتصادی، تنها جنبه اقتصادی ندارد بلکه حاصل تحولات اجتماعی است. وی رشد جامعه بشری را سیری تکاملی قلمداد کرده و ملاک این تکامل را سطح رشد تکنولوژی می‌داند. از این زاویه، روستو جامعه بشری را به "جامعه سنتی" و "جامعه صنعتی" تقسیم می‌کند. او معتقد است که جامعه پس از طی مرحله سنتی وارد مرحله مقدماتی می‌شود. این مرحله در واقع دوران گذار از "کهنه" به "نو" است. در این مرحله مهمترین این دگرگونی‌ها "اصلاحات ارضی" است. در نتیجه بر اثر اصلاحات ارضی یک قشر جدید دهقانی پدید می‌آید که به توسعه بازار یاری می‌رساند و مرحله خیز که مرحله سوم است را سرعت می‌بخشد. عالی‌ترین مرحله تکامل و در واقع "کمونیسم" روستو، که جامعه پس از بلوغ اقتصادی بدان خواهد رسید، «مرحله مصرف انبوه و پایدار کالاها و خدمات» است و لذا جوامع جهان سوم تنها به جوامع مصرف‌کننده تبدیل خواهند شد.

^۳ . Massachusetts Institute of Technology

۳-۱. خاستگاه پارادایم توسعه

رقابت سیاسی آمریکا و شوروی پژوهشگران مرکز مطالعات بین‌المللی (MIT) را بر آن داشت تا در پیوند با سیاست خارجی دولت آمریکا و با رویکردی اقتصادی، به قصد جلوگیری از تغییرات اساسی و ساختاری در کشورهای جهان سوم که به واژگونی رژیم‌های وابسته به آنان می‌انجامید، به ارائه پارادایمی مبادرت ورزند که در ادبیات ما تحت عنوان توسعه، نوسازی، اصلاح، تقابل سنت و مدرنیته، عبور از هویت و تاریخ اجتماعی و... شهرت دارد (شکل ۱). این پارادایم خاستگاهی سیاسی دارد و در قالب دکترینی اقتصادی طراحی شده است (موثقی، ۱۳۸۳، ۲۳۳). در واقع آنچه تحت عنوان توسعه در مجامع علمی از آن یاد می‌شود نه یک علم جهان شمول بلکه یک پارادایم سیاسی در لباس اقتصادی است و برخلاف آنچه معمول و متداول است، این پارادایم صرفاً برای رشد و توسعه کشورهای هدف تدارک نشده است بلکه دارای اهداف خاصی است که برای نظام سرمایه و حاکمیت آمریکا در جهان بوجود آمده است. پارادایم روستو نقشه راه دولت «کندی» برای انجام اصلاحات در بسیاری از کشورها از جمله ایران شد. بطور کلی می‌توان گفت خاستگاه پارادایم توسعه یک راه حل برای مشکل سیاسی کشور ایالات متحده بوده است.

شکل ۱. خاستگاه پارادایم روستو

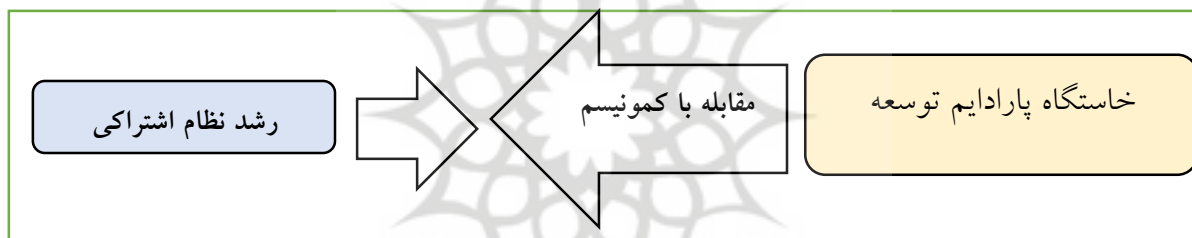

Figure 1. The origin of Rostow's paradigm (authors 1402)

۳-۲. اهداف پارادایم توسعه

آنچه سبب شد از میان نظریه‌های متعدد ارائه شده برای مقابله با گسترش کمونیسم نظریه روستو برگزیده شود؛ تفاوت در تحلیل و برداشت روستو و دوران‌دیشی او از بهره‌مندی یک مشکل مقطعی برای ایجاد ساختاری بین‌المللی در مدیریت جهانی با حاکمیت آمریکا بود. وی معتقد بود طرح مارشال و اصل چهار ترومن و... که بیشتر بر مساعدت مالی با کشورهای جهان سوم استوار شده هرگز نمی‌تواند تب‌گرایش به کمونیسم را التیام بخشد، و اینگونه اقدامات تسهیلاتی، بجز اینکه هزینه حاکمیت آمریکا را افزایش دهد، چیز دیگری بدنبال نخواهد داشت. وی در جواب اینکه چه باید کرد؟ تحلیل جامعی از مقاصد طیف طرفداران نظام اشتراکی در دنیا ارائه داد و با مستندسازی این مورد که تنها طیف بزرگ تاثیرگذار بر این مقبولیت، دهقانان و روستانشینان کشورهایی چون چین، ویتنام، ایران، ترکیه، پاکستان، کشورهای شمال آفریقا و کنگو و کشورهای آمریکای لاتین هستند، معتقد بود اگر قرار است مقابله‌ای صورت گیرد می‌بایست این قشر و طیف را هدف قرار داد. این جمله بدان معنی بود که باید کاری کرد تا روستانشینی در این کشورها

یا از میان برود و یا آنقدر ضعیف و کم جمعیت شوند که دیگر قدرت محرکه‌ای برای تغییرات اجتماعی تلقی نشوند. وی به این حقیقت به خوبی اشراف داشت که جمعیت غالب این کشورها دهقانان هستند و روستاها کانون تولید و استقلال این کشورها محسوب می‌شوند؛ بنابراین چندین فعالیت گسترده را در چند جبهه برای فروپاشی نظام زیستی روستایی پیشنهاد کرد.

۳-۲-۳. تاریخ سازی تکوین جوامع بشری

در این جبهه که در قلمرو فرهنگی مطرح می‌شد به این موضوع پرداخته شد که جوامع دارای سیر تکاملی خاصی هستند که از غارنشینی، میوه‌چینی، ایل‌نشینی، روستانشینی شروع و به شهرنشینی ختم می‌شود (گلدن چاپلند، ۱۳۹۲، ۱۱۸). این گزاره که در تمامی مدارک علمی بطور گسترده‌ای منتشر می‌شد، این اشتیاق را در مردمان ایجاد می‌کرد که برای ارتقاء اجتماعی باید سازمان زندگی و هویت زیستی خود را تغییر دهند و کمال مطلوب، ترک ایل و روستا و سکونت در شهر به عنوان یک امتیاز مدنی است. البته این گزاره با اقبال زیادی هم در جوامع روستایی روبرو شد.

۳-۲-۴. طرح سنتی زیستن ومدرن زیستن

روستو با دوقطبی جلوه دادن زیست مدرن و سنتی، جوامع را دچار یک انتخاب تصنعی نمود و اینطور تبلیغ شد که نمی‌توان هم هویت زیستی خود را داشت و هم از مزایای زندگی مدرن بهره برد. لذا همه بحث‌هایی که در جهان سوم بین روشنفکران آنها در این چند دهه در این زمینه ارائه شده؛ همگی این دوقطبی شدن را دامن می‌زنند و ورود به جامعه مدنی مدرن را مستلزم پشت پا زدن به هویت تاریخی و اجتماعی محلی نشان داده‌اند (سریع القلم، ۱۳۹۶، ۴۸۴).

۳-۲-۵. تغییر ساختار تولید

از جمله ویژگی‌های مهم دیگر طرح روستو تغییر سازمان تولید در کشورهای هدف بود. وی برای تحقق این هدف سازمانهای مردم نهاد موجود در کشورهای هدف را با تغییر مالکیت در منابع آب و کشاورزی دچار آشفتگی کرد. برای مثال با ملی کردن منابع آب و ایجاد سد بر روی رودخانه‌های بزرگ، مدیریت آب در کشورهای هدف که معمولاً توسط افراد محلی با ساختار خاصی اداره می‌شد را در شکلی جدید به دولت‌ها واگذار می‌کرد، این واگذاری در واقع خلع ید کشاورزان از مالکیت منابع آب بود. اما به این مقدار هم اکتفا نشد و مالکیت اراضی نیز با مطرح شدن تقطیع اراضی و بصره نبودن تولید و عدم امکان استفاده از کشاورزی مدرن؛ مالکیت اراضی، از ملکیت افراد به مالکیت شرکت‌های سهامی زراعی انتقال داده شد. این تغییر ساختار بدین معنی بود که فلاح یا کشاورز به کارگر روزمزدی تبدیل می‌شد که دیگر قادر به برنامه‌ریزی برای کشت خود نبود بلکه کارگری بود که در برابر ساعت کار معین، مزدی دریافت می‌کرد و سهمی هم از تولید شرکت می‌توانست داشته باشد (محمودی، ۱۳۹۹، ۷۶).

۳-۲-۶. تدوین زنجیره ناقص تولید در کشورهای هدف

با ایجاد صنایع و فعالیت‌های متعدد در کشورهای هدف تصویری مدرن در معرض دید قرار داده شد، ولی این فعالیتها به گونه‌ای تنظیم می‌گردید که بخشی از زنجیره تولید در کشور هدف نباشد و آنها مجبور باشند برای تداوم فعالیت خود به کشور مادر وابسته باشند. برای مثال در ایران ۱۵۰ هزار واحد تولید گوشت مرغ ایجاد شده است که تنها پرورش، کشتار، بسته‌بندی و توزیع این محصول در کشور انجام می‌گیرد و دارو، واکسن، نهاده‌های خوراکی، جوجه یک روزه و ... این زنجیره باید از خارج از کشور وارد شود، بنابراین هرگاه بخشی از این زنجیره که در کنترل کشور مادر است، تامین نشود این تولید یا متوقف می‌شود و یا با خسارات کمرشکنی مواجه خواهد شد. شکل ۲.

شکل ۲. محورهای عملیاتی تحقق پارادایم توسعه در کشورهای جهان سوم (مولفین ۱۴۰۲)

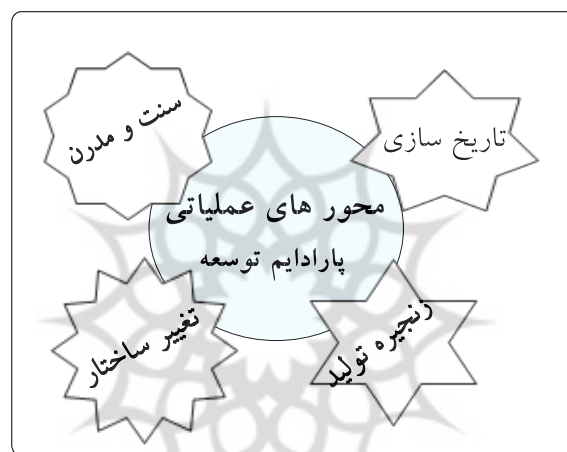

Figure 2. The operational axes of realizing the "development paradigm" in third world countries (authors 1402)

۴. دکترین پارادایم توسعه

اگرچه خاستگاه اصلی پارادایم توسعه یک موضوع سیاسی بود ولی اجرای این تصمیم سیاسی در قالب و شیوه‌ای اقتصادی به اجرا گذارده می‌شد، بنابراین اصول و شاخص‌های تعریف شده برای چنین پارادایمی همگی در چارچوب مبانی اقتصادی تدارک می‌شد. به عبارت دیگر برای حل یک مسئله سیاسی به دکترینی اقتصادی متوسل می‌شد. این موضوع می‌توانست چند مزیت بدنبال داشته باشد، اول آنکه اگر راه‌حل سیاسی ارائه میشد رقبای سیاسی از خود حساسیت نشان می‌دادند و ثانيا معمولاً اقدامات اقتصادی برای غالب مردم عادی جذابیت بیشتری داشته و کمتر به عقبه و ریشه سیاسی آن توجه می‌کنند. شکل ۳.

شکل ۳. خاستگاه و دکترین پارادایم توسعه در مدار نظام گردش سرمایه (مولفین ۱۴۰۲)

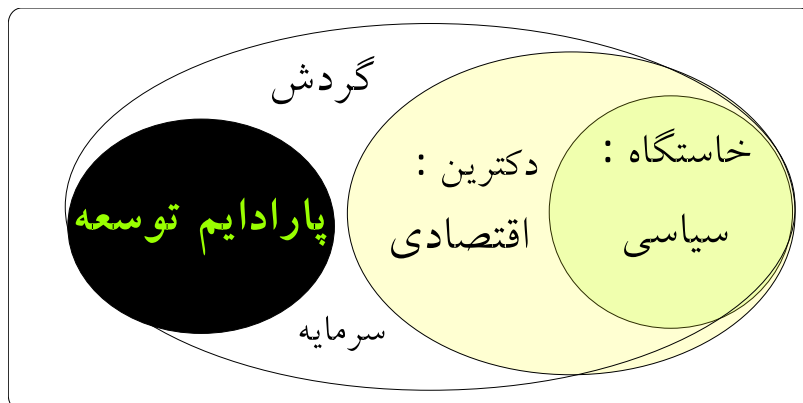

Figure3. The origin and doctrine of the "development paradigm" in the capital circulation system (authors 1402)

۵. پایه های اصلی پارادایم توسعه

در این پارادایم، "توسعه" مترادف با رشد اقتصادی در نظر گرفته می شود و بر سه پایه "اغنا و اغوا"، "رشد" و "گردش سرمایه" قرار دارد (شکل ۴). رشد، موتور محرکه این پارادایم است و به همین خاطر، آمار توسعه یک کشور با شاخص رشد اقتصادی و معیارهایی مانند بالارفتن درآمد سرانه و تولید ناخالص ملی و... مطرح می شود. غالب محققان نیز در ارزیابی و سنجش توسعه یافتگی، چنین شاخص هایی را ملاک مقایسه توسعه مناطق در نظر می گیرند و تقریباً می توان گفت همه تحقیقاتی که در ایران توسط محققان اجتماعی، اقتصادی و جغرافیایی صورت می گیرد؛ از چنین چارچوبی تبعیت می نمایند.

رکن دیگر این پارادایم اغنا و اغوا است. بسته هایی که تحت عنوان توسعه برای کشورهای جهان سوم تدارک دیده شد، غالباً با اسامی فریبنده و جاهت علمی مانند دوره نوسازی، اصلاحات اجتماعی، مدرن سازی اجتماعی و اقتصادی، عبور از سنت، علم گرایی، نوگرایی و مدرنیسم و.. ارائه شد و همه این تلاش ها برای آن بود که به هر شیوه مخاطبان خود را مجاب به پذیرش و اجرای این پارادایم نمایند. نهایتاً پایه سوم این پارادایم، پذیرش نظام گردش سرمایه است بطوریکه گفته میشود؛ این پارادایم تنها در چنین نظامی یعنی نظام گردش سرمایه امکان رشد و تجلی خواهد یافت و بسیاری از صاحب نظران و طرفداران این پارادایم معتقدند بدون پذیرش نظام گردش سرمایه و نظام جهانی تجارت، امکان توسعه یافتگی وجود نخواهد داشت (شکل ۴)

شکل ۴. ارکان پارادایم توسعه روستو (مولفین ۱۴۰۲)

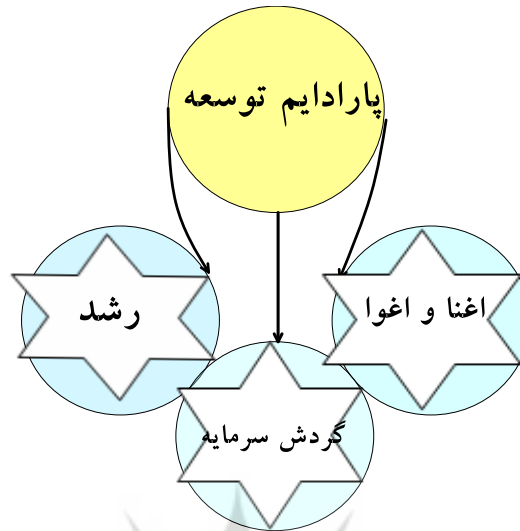

Figure 4. The pillars of the “development paradigm” (authors 1402)

۶. زیرنظام‌های اصلی پارادایم توسعه

روستو برای تحقق آرمانهای پارادایم توسعه لزوم ایجاد سه نظام مهم اجرایی را الزامی می‌داند. این سه نظام عبارتست

از:

- ۱- نظام حکمرانی^۱؛
- ۲- نظام علمی و فلسفی
- ۳- نظام فرهنگی

۱-۶. نظام حکمرانی

بدیهی است که اجرای چنین نظام‌هایی در کشورهای حائل، مستلزم مقدمات و پیش زمینه‌های متعددی بود. بنابراین برای تحقق هر یک از این نظام‌ها، اقدامات خاصی را بصورت برنامه‌ریزی شده به اجرا گزارده‌اند. درمورد ایجاد حکمرانی با شعار حکومت نخبگان در کشورهای حائل مانند ترکیه، پاکستان، کامبوج، ویتنام، شیلی و غالب کشورهای شمال آفریقا، بسته کودتا را اجرایی نمودند و با روی کار آوردن افراد متمایل به غرب به نوسازی سیاسی این کشورها دامن زدند (شکل ۵).

¹ -Governance

شکل ۵. نظام های سه گانه در پارادایم توسعه (مولفین ۱۴۰۲)

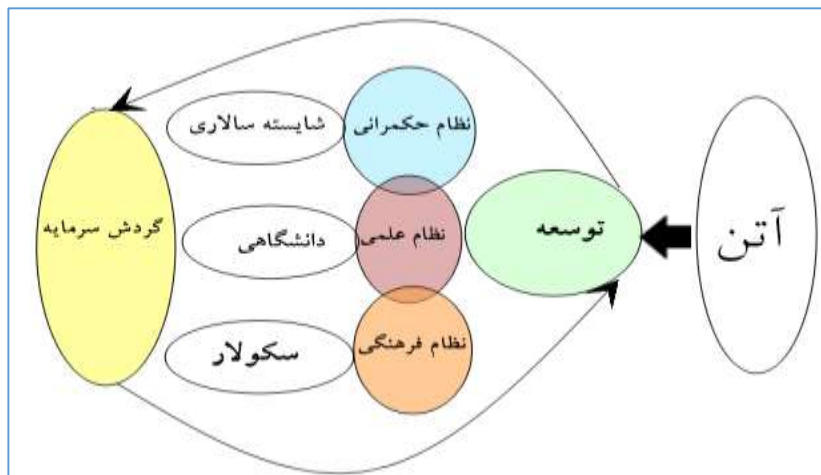

Figure 5. The triple systems in the "development paradigm" (authors 1402)

۲-۶. نظام علمی و فلسفی

در تبیین راه‌یابی جوامع به دنیای مدرن، آموزش نخبگان جوامع هدف، از جمله سیاست‌های برنامه‌ریزی شده‌ای است که با تأسیس دانشگاه‌های متعدد در آن کشورها و یا بورس نمودن جوانان علاقمند آن کشورها پشتیبانی می‌شود. در این مبحث چند هدف اساسی دنبال می‌شود اول آنکه پارادایم توسعه نه به عنوان یک ایده که به عنوان یک دانش جهان‌شمول معرفی شود و دوم آنکه توسعه تنها محصول یک روش علمی و مدرن بازنمایی و با ارائه استانداردها و شاخص‌های مختلف از آن پشتیبانی فلسفی و علمی بعمل آید.

۳-۶. نظام فرهنگی

تحقق پارادایم توسعه بدون اغراق همراه با پاکسازی فرهنگ‌های محلی و غلبه فرهنگ آمریکا در اکثر زمینه‌ها از سبک زندگی، نوع غذا (مکدونالد) و نوشابه (کوکاکولا) گرفته تا البسه و عادات رفتاری و حتی نوع سرگرمی‌ها و بازی‌ها را شامل می‌شود. بطوریکه یکسان‌سازی محیطی حتی در معماری و سلوک زندگی مردم کشورهای حائل را نیز در برمی‌گیرد. از نظر فلسفی نظام فرهنگی که روستو دغدغه آن را در کتاب خود برای دولت‌های حاکم بر جاکارتا، رانگون، دهلی نو، تهران، بغداد، کراچی، قاهره، سئول، استانبول، و... داشت، سیستمی است که در اصطلاح به آن «سکولاریته» گفته می‌شود. و هرگاه در کشوری شاهد تأسیس بیش از یک بانک در یک خیابان، وجود تابلوهای تبلیغ مکدونالد، کوکاکولا و کازینوهای متعدد شبانه و ساحلی، کودکان کار در سرچهارراه‌ها، آخرین مدل ماشین‌های روز در کنار گاری‌هایی که انسان راننده آن است و شهرهایی با برج‌ها و آسمانخراش‌های خیره‌کننده در کنار گتوهای فقرا

فصلنامه برنامه‌ریزی و آمایش فضا

شاهد بودید، بدانید که توسعه روستو بخوبی در آن مکان اجرا شده است. البته بدیهی است که این سه نظام در دستگاہی اقتصادی که به نظام گردش سرمایه شهرت دارد؛ هماهنگ و پشتیبانی مفهومی و علمی می شود . اکنون میتوان با طرح مبانی پارادایم پیشرفت، به کالبد شکافی تفاوت های این دو پارادایم مبادرت نمود.

۷. خاستگاه پارادایم پیشرفت

مسئله مهمی که ایرانیان در این سده بصورت مستمر با آن مواجه بوده‌اند دانستن علت عقب افتادگی اجتماعی و عواقب آن بوده است و سعی کرده‌اند تا در هر دوره گام‌هایی برای رفع این معضل بردارند. اگرچه این گام‌ها با مقایسه جامعه خود با تحولات اجتماعی دیگر کشورها مانند ژاپن و اروپا بوده است؛ مع الوصف ماهیت آنچه در انقلاب مشروطه، نهضت ملی نفت و انقلاب اسلامی رخ داده، همگی در بستر جامعه ایران بوقوع پیوسته است و بنابراین می‌توان خاستگاه پارادایم پیشرفت را مسئله‌ای اجتماعی از درون یک ملت تفسیر کرد (شکل ۶).

شکل (۶). خاستگاه پارادایم پیشرفت (مولفین ۱۴۰۲)

Figure 6. The origin of "Progress paradigm" (authers1402)

۸. دکترین پارادایم پیشرفت

روشی که این پارادایم برای تحقق اهداف و آرمان‌های خود انتخاب کرد یک روش هنجاری بر اساس راستی و عدالت است. بنابراین اجرای مفاهیم عدالت، راستی و صدق مستلزم دانش تولید شده در این زمینه و بوجود آوردن سیستمی هوشمند برای اجرا و کنترل دقیق قوانین متضمن این هنجارها است، بطوریکه افراد در گروه‌های تصمیم‌گیری نتوانند اعمال نفوذ شخصی کنند (شکل ۷).

شکل ۷. خاستگاه و دکترین پارادایم پیشرفت در نظام عدل و صدق (مولفین ۱۴۰۲)

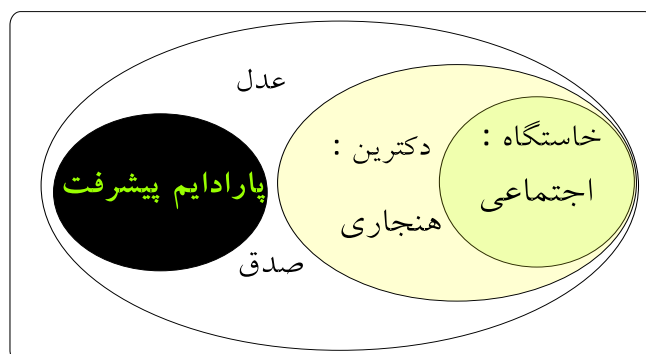

Figure 7. The origin and doctrine of the "paradigm of progress" in the justice system (authors1402)

۹. پایه های اصلی پارادایم پیشرفت

در این پارادایم، "پیشرفت" مترادف با بلوغ مدنی جامعه در نظر گرفته می شود و بر سه پایه "عدل و صدق"، "تبادل فضایی" و "زیست پذیری سرزمینی" قرار دارد (شکل ۸).

شکل ۸. ارکان پارادایم پیشرفت (مولفین ۱۴۰۲)

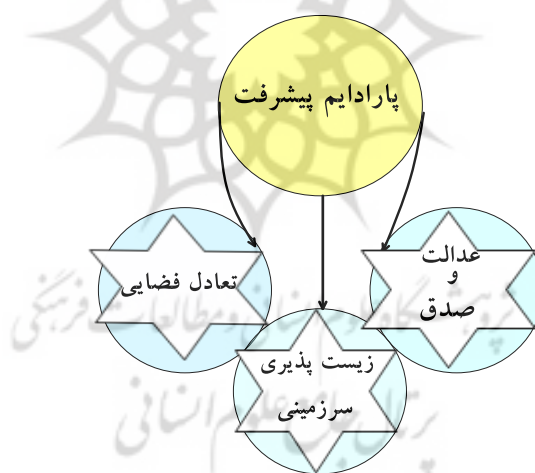

Figure 8. The pillars of the progress paradigm (authors1402)

عدالت و صدق در این پارادایم محور بالندگی و اعتماد جامعه به یکدیگر تعریف می شود و تبادل فضایی حکایت از آن دارد که جامعه که ترکیبی از رنگین کمان تفاوت های قومی و فرهنگی هستند به یک چشم دیده شوند بگونه ای

که نمی‌توان در فضای زیستی آنها تفاوت چندانی ناشی از آپارتاید اجتماعی مشاهده نمود. این محور شاخص‌ها و معیارهای کمی دارد که این سنجش بر اساس آنها صورت می‌گیرد. زیست‌پذیری سرزمینی از پایه‌ها و ارکان دیگر این پارادایم است و خلاصه مفهوم آن این است که ساکنین این سرزمین احساس خرسندی از زندگی در آن داشته و این خرسندی نتیجه نگاهداری حرمت محیط زیست و روابط بین آحاد و صنوف و اقوام یک ملت است.

۱۰. زیرنظام‌های اصلی پارادایم پیشرفت

در تحقق پارادایم پیشرفت همانند آنچه در پارادایم توسعه دیده شد، ایجاد سه نظام مهم اجرایی الزامی است. این سه نظام عبارتست از:

- ۱- نظام حکمرانی^۱
- ۲- نظام علمی و فلسفی
- ۳- نظام فرهنگی

یکی از تفاوت‌های عمده نظام حکمرانی در این دو پارادایم در این موضوع خلاصه می‌شود: اگرچه در نظام توسعه شعار حاکمیت نخبگان سرلوحه کارشان قرار دارد ولی همه حکومت‌های این نظام با کودتا بر سر کار آمده‌اند، حال آنکه در پارادایم پیشرفت مردم سالاری دینی یک جمهور به تمام معناست و قوای مجریه و مقننه آن با آراء مستقیم و غیر مستقیم مردم انتخاب و به کار گمارده می‌شوند (شکل ۹).

شکل ۹. نظام‌های سه‌گانه در پارادایم پیشرفت (مولفین ۱۴۰۲)

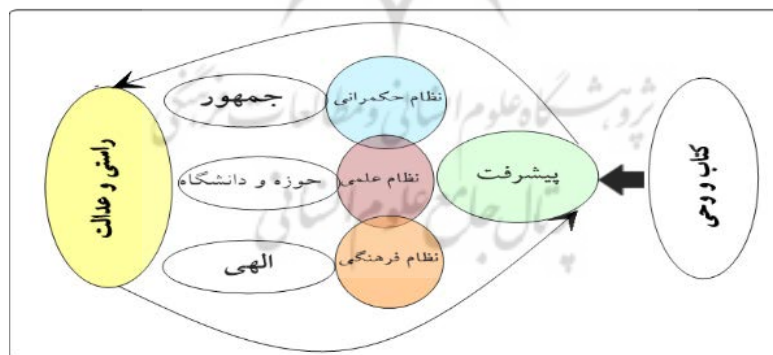

Figure 9. The triple systems in the “progress paradigm” (authors 1401)

¹ -Governance

نظام علمی در پارادایم پیشرفت ترکیبی از آموزش در حوزه‌های علمی و دانشگاه‌هاست که البته یکی از آنها نشانه‌های عقلی کتاب طبیعت و دیگری نشانه‌های نقلی کتاب وحی را واکاوی می‌کند و هریک سعی دارند با تولید محتوا در ابعاد عینی و روحی، جامعه را در سبک زندگی، روابط اجتماعی و اقتصادی و الگوهای مصرف یاری دهند. نظام فرهنگی در این پارادایم الهام گرفته از اصول پیامبران و مبشران وحی است و تربیت عمومی را براساس اصول وحی و سلوک ناشران آن تدارک و در تلاش برای انسجامی هنجاری در روابط اجتماعی است.

۱۱. نتیجه گیری

کالبد شکافی پارادایم "توسعه" و "پیشرفت" آن هم با روشی یکسان، تفاوت‌های بنیادی این دو پارادایم و تغییرات فضایی ناشی از اجرای آنها را می‌تواند بخوبی نشان دهد. آنچه می‌توان مسلم انگاشت تنش جوهری این دو پارادایم در برنامه‌ریزی فضایی است بگونه‌ای که در یکی وابستگی به قدرت‌های حاکم جهانی و دیگری استقلال را هدف قرارداده است؛ یکی اغنا و اغوا را منش قرار می‌دهد و دیگری درستی و صدق. یکی نظام گردش سرمایه را موتور تحرک اجتماعی مفروض داشته و دیگری بلوغ مدنی را. ولی نکته قابل تامل در اجرای پارادایم پیشرفت بهره‌مندی از تجارب اجرایی و نحوه ساختارهای سازمانی پارادایم توسعه است که می‌توان از آن در اجرای پارادایم پیشرفت استفاده نمود. به عبارت دیگر می‌توان آنچه در الزامات کلی و تدابیر باید صورت گیرد را در موارد زیر خلاصه نمود:

- به عاریه گرفتن سازمان اجرایی پارادایم "توسعه" از تجارب ارزشمندی است که استفاده از آن می‌تواند بازه زمانی پنجاه ساله الگو را به یک یا دو دهه تقلیل دهد.
- بدون تردید اجرای پارادایم پیشرفت بدون داشتن سه نظام "حکمرانی"، "علمی" و "فرهنگی" اجرا شدنی نخواهد بود و این مهمترین دستاورد بررسی توسعه و تجارب چند دهه بین‌المللی در پارادایم توسعه است.
- در قلمرو نظام حکمرانی تغییرات بنیادی در تقسیمات کشوری و مدیریت شناور بسیاری از مقولات لازم است و شاید بتوان با نوعی حکمروایی هوشمند بر ساختار فعلی فائق آمد.
- در قلمرو نظام فلسفی و علمی اگرچه ترکیب حوزه و دانشگاه ترکیب مناسبی است؛ ولی تغییر در محتوا هم در حوزه و هم در دانشگاه ضرورتی اجتناب ناپذیر است. بنحوی که دانشمندان و محققان ایرانی در هر دو قلمرو باید به تدوین و تعریف شاخص‌هایی مبادرت کنند که بتوان ارکان پارادایم و میزان دست‌یافتن به آنرا بصورت مستمر و هوشمند رصد نمود.
- در قلمرو فرهنگ ترفندها و تکنیک‌های مبشران وحی دارای غنای عظیمی است (انصاری خا، ۱۳۹۳، ۹۰) و تنها بروز رسانی آنها و شکل ارائه آنها را باید با ذائقه جوامع امروزی سازگار و بروزرسانی کرد. در این امر محورهای اصلی هنجارهای پارادایم پیشرفت باید در دستورکار متولیان فرهنگی قرار گیرد و

در تمام فرایندهایی که می‌تواند این هنجارها را به رفتار اجتماعی در مقیاس‌های گوناگون تبدیل کرد؛ کمک گرفت.

قدردانی

نگارندگان این مقاله بر خود لازم می‌دانند که از مرکز الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت بواسطه پشتیبانی‌های معنوی تشکر کنند.

منابع

- انصاری خاه، ن. (۱۳۹۳). تکنیکهای مبشران وحی در معماری رفتار انسانی. پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه معارف قران و عترت.
- بوستاک، ف.، و جفری، ج. (۱۳۹۸). برنامه‌ریزی و قدرت در ایران: ابوالحسن ابتهاج و توسعه اقتصادی زیر سلطه محمدرضاشاه. ترجمه م. پازوکی و ع. حبیبی، تهران: نشر کویر.
- پیوسته گر، ی.، و مرادی، ا. (۱۴۰۱). سنجش زیست پذیری محلات شهری در راستای توسعه پایدار (مطالعه موردی یاسوج). فصلنامه برنامه‌ریزی و آمایش فضا، (۲) ۲۶، ۱۰۰-۱۲۶. [10.2022/hsmsp.26.2.5](https://doi.org/10.2022/hsmsp.26.2.5).
- توفیق، ف. (۱۳۹۳). برنامه‌ریزی در ایران و چشم انداز آینده آن، تهران: موسسه عالی آموزش و پژوهش مدیریت و برنامه‌ریزی.
- چایلد، و.گ. (۱۳۹۲). کتاب تاریخ (بررسی نظریه‌هایی درباره تاریخ)، ترجمه م.ت. فرامرزی، تهران: انتشارات لاهیتا.
- حاجی‌زاده، مریم، و احدنژاد، م. (۱۴۰۰). تولید فضا گفتمان مطلقه پهلوی. فصلنامه برنامه‌ریزی و آمایش فضا، (۳) ۲۵، ۱۴۷-۱۷۳.
- حسینی، س.س.، رفیعیان، م.، مشکینی، ا.ا.، و علوی، س.ع. (۱۴۰۰). تبیین نظری فضاهای نو ظهور شهری و بازتاب فضایی آن در شهر تهران. فصلنامه برنامه‌ریزی و آمایش فضا، (۱) ۲۵، ۴۵-۶۷.
- رفیع پور، ف. (۱۳۷۹). توسعه و تضاد. تهران: شرکت سهامی انتشار.
- رنایی، م. (۱۳۸۹). بی‌ثباتی مستمر؛ اصلی‌ترین مانع توسعه، چشم‌انداز ایران شهریور و مهر، ۶۳، ۵۶-۴۰.
- روستو، و.و. (۱۳۸۸). مجموعه مقالات سیاسی و تاریخی، ترجمه ت. مهدی. ب. شعله، تهران: دانشگاه آزاد اسلامی - واحد علوم تحقیقات.
- زیباکلام، س. (۱۳۹۵). عقل و استدلال و عقلانیت، تهران: انتشارات اسم.
- ساجدی، ع. (۱۳۸۸). اصل چهار ترومن و گستره فعالیت آن در ایران. پیک نور - علوم انسانی، (۲) ۷، ۱۳۰-۱۲۰.
- سریع القلم، م. (۱۳۹۶). عقلانیت و آینده توسعه یافتگی ایران، تهران: موسسه نشر فروزان روز.
- کوهن، ت. (۱۳۹۳). ساختار انقلابهای علمی، ترجمه س. زیبا کلام، تهران: نشر سمت.
- مجیدی، ع.ا.، گودرزی، م.، و فرمانفرمایان، خ. (۱۳۸۱). توسعه در ایران ۱۳۵۷-۱۳۲۰، تهران: گام نو.
- محمودی، ط. (۱۳۹۹). هندسه فقر در ایران، طرح پژوهشی پسادکتری دانشگاه شهید باهنر.
- مرکز الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت، ویرایش نهایی سند الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت.
- موثقی، ا. (۱۳۸۳). توسعه؛ سیر تحول مفهومی و نظری. مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی، ۶۳، ۲۵۲-۲۲۳.

فصلنامه برنامه‌ریزی و آمایش فضا

- موثقی، س. (۱۳۸۴). نوسازی و اصلاحات در ایران معاصر. *مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی*، ۶۹، ۲۶۰-۲۲۵.
- هاروی، د. (۱۳۹۲). *معمای سرمایه و بحرانهای سرمایه داری*. ترجمه م. امینی، چاپ سوم، تهران: نشر کلاغ.
- Ansari Khah, N. (2014). *Techniques of evangelists of revelation in the architecture of human behavior*. Master's thesis: University of Quranic and Atrat Studies, [In Persian].
- Bostock, F., & Geoffrey, J. (2018). *Planning and Power in Iran: Abolhassan Ebtehaj and Economic Development under the Rule of Mohammad Reza Shah*. (M. Pazuki, & A. Habibi, Trans.) Tehran: Kavir Publishers, [In Persian].
- Brierley, G. F. (2021). *the dark art of interpretation in geomorphology*. *Geomorphology*. doi: 10.1016/j.geomorph.2021.107870.
- Child, W. G. (2012). *History book (examination of theories about history)*, (t. b. Faramarzi, Trans.) Tehran: Lahita Publications, [In Persian].
- Cohen, T. (2013). *The Structure of Scientific Revolutions*. (t. b. Kalam, Trans.) Tehran: Samt Publishing House, [In Persian].
- Hajizadeh, M. A. (2021). Space Production of Pahlavi absolute discourse. *Spatial Planning*, 25 (3) 147-173, [In Persian].
- Harvey, D. (2012). *The Enigma of Capital and the Crises of Capitalism* (third edition ed.). (t. b. Amini, Trans.) Tehran: klagh Publishers, [In Persian].
- Hosseini, S. S. (2021). Theoretical explanation of emergent urban spaces and its spatial representation in Tehran city. *Spatial Planning*, 25 (1), 45-67, [In Persian].
- Mahmoudi, T. (2019). *Geometry of Poverty in Iran*. postdoctoral research project of Shahid Bahonar University, [In Persian].
- Majidi, A., Gudarzi, M., & Farmanfarmayan, K. (2002). *Development in Iran 1357-1320*. Tehran: Gam Nou, [In Persian].
- Movathaghi, A. (2004). Development; The course of conceptual and theoretical evolution. 63, 252-223, [In Persian].
- Payvasteh gar, Y. M. (n.d.). Measuring the livability of urban areas in line with sustainable development. *the journal of Spatial planning*, 26 (2), 100-126. 10.2022/hmsp.26.2.5, [In Persian].
- Progress, C. (1401). *the final edition of the Iranian Islamic Model of Progress document*. Tehran, [In Persian].
- Rafipour, F. (2000). development and conflict. *publishing stock company*, [In Persian].
- Renani, M. (2010). Continuous instability; the main obstacle to development. *Iranian Vision, Shahrivar and Mehr*, 63, 40-56, [In Persian].
- Rostow, W. W. (2018). *collection of political and historical essays*. Tehran, translated by Taghavi Mehdi, Bagheri Sholah, [In Persian].
- Sajdi, A. (2018). "Truman's Four Principles and the scope of its activities in Iran. *Paik Noor - Human Sciences*, 7(2), 120-130, [In Persian].
- Saree al-Qalam, M. (2016). Rationality and the Future of Iran's Development. *Forozan Rooz Publishing House.House*, [In Persian].
- Tawfiq, F. (2013). Planning in Iran and its future prospects. *Gam nu Publishers*, [In Persian].
- Zibakalam, S. (2015). Reason, reasoning and rationality. *Esm Publications*, [In Persian]